

σκοπῶν καὶ νὰ ἀγωνίζωνται πάντοτε μὲ ὅλας τῶν τὰς δυνάμεις εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου Δελφικοῦ παραγγέλματος· ἀλλὰ κατὰ θύσυχίαν ἐκβήκαν οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τὸν μόνον τούτου δρόμον, ὅς τις ἠδύνατο νὰ τοὺς φέρῃ ἀπλανῶς εἰς τὸ τέλος· ἢ, νὰ ὁμιλήσω ὀρθότερα, ἐνόμισαν πολλοὶ ὅτι τὸ ἐφθασαν, καὶ δὲν εἶχαν χρείαν νὰ προχωρήσωσι πλείον εἰς τὰ ἔμπροσθεν. Ἐμαθάν πλέον καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ περὶ ἑαυτοῦς, καὶ δὲν ἦτο πρᾶγμα οὔτε ἐπίγειον οὔτε οὐράνιον, τὸ ὅποιον δὲν ἐξηκρίβουν ἐντελῶς, ἢ δὲν τὸ ἐξήγουν προχειρότατα, ὅταν ἐζητεῖτο ὁ ὁρισμὸς του. Τί εἶναι ψυχὴ, Τί σῶμα, Τί ἄνθρωπος, ἐκ τίνων καὶ πῶσων καὶ ποίων στοιχείων συνεσάθη ὁ κόσμος, Τί εἶναι Θεός· καὶ μ' ἓνα λόγον ἤξευραν νὰ φιλοσοφήσωσι περὶ πάντων, ὡς εἶναι εὐκόλου νὰ καταλάβῃς τὸ λεγόμενον ἀναγνώσκων τὰ δόγματα τῶν παλαιῶν φιλοσόφων εἰς τὸν Λαέρτιον· οὗτοι ἐνομαζόνται δογματικοὶ, περιπεσόντες εἰς τὴν ὑπερβολὴν τοῦ νὰ φιλοσοφῶσι μὲ βεβαιότητα περὶ πάντων χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν ἑαυτοὺς, ὅσον πρέπει, καὶ οὕτως ἀποπλανηθέντες ἀπὸ τὸν μόνον σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας.

· Ἄλλο δὲ κόμμα φιλοσόφων, ἐκ διαμέτρου πρὸς τοὺς εἰρημένους ἀντικείμενοι, νημεσῆσαντες, ὡς φαίνεται, κατὰ τῆς ἐπάρσεως ἐκείνων, ἀντὶ νὰ βασαχθῶσιν εἰς τὴν ἐρευναν ἑαυτῶν, παρεξέτραπτησαν εἰς τὴν ἐναντίαν μοῖραν· ἐνόμισαν οὗτοι ὅτι εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐποιαδήποτε γνώσις· καὶ ἐνῶ οἱ πρῶτοι ἐγίνωσκον καὶ τὰ ἀκαταληπτότατα, ὑπεκρίνοντο οὗτοι ὅτι ἠγνόουν καὶ τὰ προδηλότατα· ἀλλὰ εἶναι τὰ ὅντα, ἔλεγαν, καὶ ἄλλως τὰ ἀναπλάττει ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐδὲ τούτο πάλιν ἤξευραν

ἀσφιλῶς, ἤγουν τὴν διαφορὰν τῶν ὄντων πρὸς τὰ ὅποια πλατουργεῖ ἢ λεγομένη γνωστικὴ μας δύναιμις· εἰς ἓνα λόγον, ἔκλεισαν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἀποφασίσαντες γὰρ μὴ βλέπωσι γνωστικῶς οὐδὲ τὸ ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν τῶν κείμενα. Οἱ δὲ εἰς ταύτην τὴν ἐναντίον τῶν πρώτων ἀτοπίαν κατακοιμισθέντες ὀνομάζονται Σκεπτικοί· καὶ οὕτως ἐλεγχόμενον τὰ ἐναντιώτατα ταῦτα συστήματα ἀγωνίζομεθα, τὸ μὲν γὰρ σερεώσῃ τυρανικὴν τιὰ καὶ παντεξούσιον σιλοσοφίαν· τὸ δὲ, γὰρ ἀνατρεψῇ πᾶσαν ἀνθρώπινον γνώσιν, καὶ ὃ ἀποδείξῃ ὅτι εἰς μάτην ὁ Λόγος ἐπαρτίσθη ἀπὸ τῆν θείαν ἀγαθότητα εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἄλλὰ δὲν ἦτο ἀραγε μίσην συνάψεως καὶ διαλλαγῆς τῶν ἀντιφερομένων τούτων ἀτοπιῶν; εἴην εὐρέθῃ φιλοσοφία ἄλλη γὰρ ἐξελέγξῃ καὶ τῶν πρώτων τὴν δεσποτικὴν ἀλαζονίαν, καὶ τῶν δευτέρων τὴν ὀβλαγωγικὴν ἀπειθειαν; Ἄναυτιόρῃτως ἤθελε φανῆν μὲ τὸν καιρὸν ἢ σύνθεσις τῶν δύο, καὶ ἤθελεν ἀποδῆν ἐντελής ὁ τρόπος τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας· εἴαν κακὴ Μαῖρα εἴην κατεκρήνιζε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆν δόξαν εἰς τὴν ἀδοξίαν, ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίαν εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν, ἀπὸ τῆν ἐλευθερίαν εἰς τὴν δουλείαν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἢ μείωσις τῆς τοῦ νοῦ ἐνεργείας προβαίνει κατ' ὀρθὸν λόγον τῆς ἀπὸ τῶν πρώτων ἀποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου· ὅσον ἀδοξεῖ καὶ ταπεινύεται καὶ ὑποδουλόυεται ὁ ἄνθρωπος, τόσο σμικρύνεται καὶ ἐξασθενεῖ ἢ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνεργεια τοῦ νοῦ του· καὶ οὕτω πρὶν φθάσειν εἰς τὴν ὀκμὴν τῶν τοῦ Λόγου δυνάμεων τὸ μέγα τῶν Ἑλλήνων γένος, ἀνεπαρτίσθη εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τοῦ σφοδρῶν ὀνειμοσφρίδιον τῶν περιστάσεων· καὶ κατὰ τοῦτο ἔχει δίκαιον ὁ Γερμανός

Ἐρδεδος γὰ ὀνομάζει νηπιότητα τῆς ἀνθρωπότητος τὴν εἰς τὰς τοῦ Λόγου προόδους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἄλλως τιμᾷ μέχοις ἐνθουσιασμοῦ (α). Ἀντί λοιπὸν ἀληθινῶν φιλοσόφων καὶ διορθωτῶν τῆς ἀτοπίας τῶν δύο ἀντιφραζομένων ράσεων ἐγένετο ἢ κατ' ὀλίγον ταπεινουμένη Ἑλλὰς ταπεινὰ καὶ χαμερπῆ ἀνδράρια, τῶν ὁποίων ἢ λεγομένη φιλοσοφία δὲν ἦτο ἄλλο, εἰ μὴ διαλεκτικοίτινες μικρολογίαι καὶ ἐρραγγελίαι, καὶ χάρις τι συγκεχυμένου καὶ ἀδιάκριτου, πλήρες ἀκαταληψιῶν καὶ ἀνακολουθιῶν· ὅπῃ τὸ ὁποῖον δὲν ἐξεύρω εἴαν δὲν ἦτο προτμότερα ἢ παντελῆς ἀμάθεια καὶ ἄγνοια. Ἐνόμιζαν οὗτοι, ὅτι ἐφιλοσόφουν ἐνῷ ἀνοήτουν, καὶ, τὸ ὁποῖον μυθιεύεται περὶ τοῦ Ἰζίου, ὅτι εἶχαν τὴν Ἥραν, ἐνῷ ὀνηγκαλίζοντο τὴν νεφέλην.

Παράξενον βίβαια θέλεις ἀκούσειν, φίλτατε, ἢ θέλει ἀκούσειν ὅς τις δὲν ἔχει τελείαν εἰδησιὺ τῶν φιλοσοφικῶν προόδων, εἴαν εἶπω Τίς ἐπειριπάτησε τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸν σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας μετὰ τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην καί τινος ὀλιγίστους ἄλλους μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν φιλοσόφων· ἄμεσος ἀκούουτος τῶν θαυμασιῶν ἐκείνων ἀνδρῶν εἶναι ὁ μετὰ δύο χιλιάδας καὶ διακοσίους περὶ πρὸ ἐνιαυτοῦς δοξόσας τὸ Γερμανικὸν ἔθνος ἑαυτίος. Καὶ δὲν ὑπῆρξεν ἄραγε φιλοσοφικὸς ἄλλος νῦν μεταξὺ τῶν γραμματισμένων, ὅσοι ἀναφέρονται εἰς τὸ μεταξὺ πᾶμμεγαχρικὸν διάστημα; Δὲν ἀνέλαμψαν ἄνδρες θαυμάσιοι εἰς τὴν Ἑυρώπην δυνάμενοι γὰ λάθωσι ταύτην τὴν τιμὴν μετὰ τὴν τῶν φώτων ἀνίσταμψιν;

(α) Johann Gottfried von Herder's sämtliche Werke fünfter Theil, Wien 1813, Seite 339.

Ἄλλὰ τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς, εἴπαμεν ἤδη, ἐμικρύνουτο καὶ ἐταπεινούνοντο, καὶ εἴτε μᾶς ἔμενε φιλοσοφίας ἔχου ἐπιω-
 νυμίαν ἢ το πλέον λεκτικὰ τινα καὶ σχολαστικὰ τεχνολογήμα-
 τα παρὰ ἐξέτασις ἡμῶν αὐτῶν καὶ γυνῶσις· τὰ δὲ τῆς Ἐυ-
 ρώπης ἦσαν ἀκόμη χειρότερα καὶ ἀθλιώτερα κατὰ τοῦτο
 τὸ μέρος· ἔως οὗ ταπεινωθέντες ἡμεῖς τὴν ἐσχάτην ταπεί-
 νωσιν ἀνυψώσαμεν τὴν Ἐυρώπην εἰς τῆς σοφίας τὴν ἐπιλο-
 φῶνα· ἢ, νὰ εἶπω κάλλιον, τῆς ἐδώκομεν ἀφορμὴν νὰ ἀ-
 νυψώσῃ αὐτὴ ἑαυτήν. Ἄνδρες Ἕλληνας μετέφεραν τὴν εἰ-
 ῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Ἰταλίαν· μετέφρα-
 σαν εἰς τὴν Λατινικὴν τοὺς Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, καὶ
 τοὺς ἐνδοξοτέρους τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς· καὶ διηροίθη-
 σαν οὕτως ἀνθρώπους ἀτυραννήτους, ἡσύχους, βοηθουμέ-
 νους ἀπὸ τὰς ἐξουσίας εἰς τὴν μάθησιν, διὰ νὰ ἐρευνησω-
 σι τὰ γνήσια νοήματα τῶν μεγαλοφυῶν ἐκείνων ἀνδρῶν·
 καὶ ἰδοὺ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνέζησαν εἰς τὴν Ἐυρώπην ὁ
 Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης· ὁ μὲν ἤνοιξε τὴν Ἀκαδημίαν
 πρὸς ἅλα τὰ χριστιανώματα ἔθνη τῆς Ἐυρώπης διὰ τὴν πολ-
 λὰ συμφωνοῦσαν θεωρίαν τοῦ μετὰ τὰ ἱερὰ ἡμῶν γράμματα·
 ὁ δὲ τὸ Λύκειον, διὰ τὴν Λογικὴν καὶ Ῥητορικὴν τοῦ, ὅ-
 πλα ἀμυντήρια κατὰ τῶν διαφορομένων Αἰρετικῶν.

Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν εὖρηκε πάλιν κατ' ἀρχὰς τῆς ἐ-
 πανελείσεώς της εἰς τὴν Ἐυρώπην τὴν αὐτὴν τύχην καὶ ὁ-
 πότε εἶχε φανῆν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλὰδα. Ἐὰν εἶπῃς
 τὰ εἰς τὸν φιλοσοφικὸν κόσμον συμβάντα, ἀφ' οὗ ἐπανήλ-
 θαν τὰ γράμματα εἰς τὴν Ἐυρώπην, ἐπανάληψιν τῶν ὅσα
 συνέβησαν τὸ πρῶτον, δὲν ἀμαρτάνεις πολὺ σὺ τὴν ἀλή-
 θειαν, φίλε τέκνον! Πάλιν δογματικὴ φιλοσοφία ἐπεκράτη-
 σεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἐυρώπης· καὶ πάλιν δεσποτεῖαι τυ-

ραυνηκαὶ Πουῦ μὲν τοῦ Πλάτωνος, ποῦ δὲ τοῦ Ἀριστοτέ-
λους, ἢ, νὰ εἶπω κἀλλιον, τῶν ἀκρίτων Πλατωνιστῶν καὶ
Ἀριστελιστῶν· καὶ πάλιν Πυρρῶνισμὸς ἄλλος γεννηθεὶς ἀπὸ
Δαυὶδ Ὁμοῦ τοῦ Ἄγγλου ἐφόρμησεν εἰς τὸ μέσον διὰ νὰ
ἀντιπαλαίῃ τῶν δογματικῶν τούτων τὴν ἀγαθύνωτον ἀ-
κράτειαν· καὶ πάλιν εὗρον τὰ τῆς φιλοσοφίας ἀντιμαχόμενα
κόμματα οἱ νεώτεροι Δογματικοὶ καὶ οἱ νεώτεροι Σκεπτι-
κοὶ, καὶ ὅλη ἀπ' ἀρχῆς ἡ φιλοσοφικὴ σκηνὴ, ἣτις εἶχε
παραστήσῃ εἰς τὰ ὄρματα τῆς ἀνθρωπότητος ἀπὸ τῶν Σω-
κρατικῶν χρόνων ἕως οὗ ἐξέλιπε παντελῶς τὸ θαυμάσιον
χρῆμα τῆς φιλοσοφίας· ἀλλ' ἡ ἀπαυρῶς μελέτη τῶν Πλα-
τωνικῶν καὶ Ἀριστελικῶν συγγραμμάτων ἐπροπαρασκεύα-
ζε τὸν ἐρχομὸν ἐνὸς φιλοσόφου, ὅς τις ἔμελλε νὰ εἴσῃ διὰ
τοὺς προσέχοντες τὰς ὑπερβολικὰς ταύτας παρεκδρομὰς τῶν
λεγομένων φιλοσόφων. Λώκκος ὁ Ἄγγλος καὶ Λεϊβνίτιος
ὁ Γερμανὸς μὲν τὰς εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐρεῦνας τῶν
προεμήνουσαν τὴν προσεγγίζουσαν μεταβολὴν τῆς φιλοσοφίας.

Μανουήλος Κάντιος, τὸ ἀθάνατον κλέος τῆς Γερμα-
νίας, ὑπῆρξεν ὁ δεῦτερος Σωκράτης, ὅς τις ἔμελλε νὰ θε-
ραπεύσῃ τὴν ὑγιᾶ μὲν γεννηθεῖσαν ἀπὸ τοῦ πρώτου εἰς τὴν
Ἑλλάδα, ἀυλίως δὲ ἔχουσαν ἐν τῇ Ἑυρώπῃ φιλοσοφίαν ἐξ
αἰτίας τῶν ἀντιπερισπασμῶν τοῦ Δογματισμοῦ καὶ τῆς Σκέ-
ψεως. Τοῦ Ὁμοῦ ὁ νέος πυρρῶνισμὸς τὸν ἔκμαε νὰ προσ-
έξῃ ἀκριδῶς Πουῦ ἐνυπεκούπτετο τῶν Δογματιστῶν τὸ σφάλ-
μα· καὶ εὗρηκεν ἀναγκαῖον, ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου ἔπρεπε
νὰ ἐξετάσῃ, Ἐὰν οὖν οὐδὲν νὰ ὑπάρχωσιν ἐπιστημονικαὶ γνώ-
σεις, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως ἀκριδῆς καὶ
αὐστηρὰ οὐκαιοὶς τῶν γνωστικῶν τοῦ ἀνθρώπου οὐνάμεων
κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐνεργείας καὶ τὸ τέλος.

καὶ οὕτω μᾶς ἀρχιτεκτόνησε τὴν ἐνδοξοῦ Κριτικὴν φιλοσοφίαν, ἣτις φιλιόυει καὶ συνδέει σφικτότατα τὸν Δογματισμὸν μὲ τὴν Σκέψιν.

Ἔάν, Ἀγαπητέ, θεωρήσωμεν κατ' ἔθνη ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, θελωμεν τὴν εὐρεῖν ὅτι διατρέχει τὰ αὐτὰ στάδια τῶν γνώσεων, τὰ ὅποια περιπατεῖ πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς βρεφικῆς τῆς ἡλικίας ἕως τῆς ἀνδρικῆς. "Ὅταν τὰ εἴδη ἐκβαίνουσι ἀπὸ τῆς ἀμέλειας ἢ κατὰ παραδείγματα ἄλλων ἤδη προεκδύοντων ἔθνευ, ἢ οἱ ἄλλοι δεξιῶς περιελάσεις, προχωροῦσι βαθμηδὸν εἰς τὴν τελειοποίησίν τινυ ἀπὸ κατωτέρων γνώσεων εἰς γνώσεις ὑψηλοτέρας ἀπελάσσοντα, καὶ οὕτως τὸ παιδίον προβαίνει εἰς τὴν τελειοποίησίν του ἀπὸ τῶν ἀτελῶν διὰ τῶν εὐτελεσιέρων εἰς τὰ τελειότατα (α)· ἢ μόνη διαφορά εἶναι, ὅτι ἡ μὲν ἐνὸς ἀνθρώπου ἡλικία βραχυτάτη οὖσα δὲν ἐπιδέχεται οὐκ ἔτι τὴν ἐνδεχομένην τελειοποίησιν, ὅλλὰ φθάνει μόνου εἰς τῆς προόδου τὸ σημεῖον, ὅπου εὐρίσκεται περιπατοῦν τὸ ἔθνος του, ἐκτὸς εἴαν τις εἶναι ἀπὸ τοῦς ὀλίγοις ἐκείνους δαιμονίους ἀνδρας, οἵτινες συνεισφέρουσί τε καὶ ἐξ ἑαυτοῦν εἰς τὴν τοῦ ὅλου πλήρωσιν· εἰ μὲν ὁ ἄνθρωπος ζῆ εἰς τὴν νηπιότητα τοῦ ὅλου, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ φθάσῃ αὐτὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῶν ἀτομικῶν του γνώσεων· εἰ ὁ εὐρεθῆ ἢ εὐτυχῶς εἰς τὴν ἀκμὴν, πρέπει νὰ ἀκμάσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ εἶδος τῶν γνώσεων, εἰς τὰς ὅποιας ἀσχολεῖται, ἐν δὲν εἶναι λίθηνος ἄνθρωπος τὸ δὲ ὅλον μὴ περιοριζόμενον εἰς μικρῶν

(α) Ἐννοῶ τὴν τελειότητα κατ' εἶδος· ἐπειδὴ καθ' ἕκαστον εἶδος φυσικῶς ἀδύνατον νὰ συμπεριλάβῃ εἰς ἑαυτὸν εἰς ἄνθρωπος τὰς γνώσεις ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

χοόνων διασήματα τρέχει ἀδιακόπως εἰς τὴν ἀκμὴν, εἰ μὴ
 δὲν ἐμπροσθὴ ἀπὸ ἐξωτερικῶν περιστάσεων· καὶ συμπρι-
 λαμβάνου τὰς ἀτομικὰς γνώσεις εἰς ἓν ὄργανον προάγεται
 διὰ προσθέσεως τῶν δοκίμων καὶ ἀποβολῆς τῶν ἀδοκίμων
 εἰς τὸν ὄρον, ὅπου ἡ φύσις ἔθεσε τὸ τέλειον τῶν γνώσεων,
 ὅσας ἐπιδέχεται ἡ ἀνθρωπότης. Εἶναι δὲ, ὡς μὴ φαίνεται,
 τέσσαρες τινὲς περίοδοι γνώσεων καὶ εἰς ἓνα ἕκαστον ἀνθρω-
 που καὶ εἰς ὅλην ἓν γένει τὴν ἀνθρωπότητα. Ἡ πρώτη εἶδος
 τῶν ἐξωτερικῶν γνώσεων· ἡ τῶν ἐσωτερικῶν μὲ κατεσπαυ-
 σμένην τινα καὶ συνηροασμένην ἀπόφρασιν· ἡ τῶν αὐτῶν
 μετὰ διζαγμοῦ καὶ ἀμφιβολίας· καὶ τελευταῖον ἡ μετὰ τῆς
 ἀληθείης σκέψεως καὶ ἐπικρίσεως.

Εἶναι πρόγια ἀναντιρρήτου, φίλτατε Φραγκίσκε, βε-
 βαιωθῆμενον ἀπαύτως διὰ τῆς καθημερινῆς πείρας, ὅτι καὶ κα-
 θείς ἄνθρωπος ἀναπτύσσει τὰς γνωστικὰς του δυνάμεις μὲ
 πάντη δ' ἄλλοτεν τρόπον παρὰ μὲ τὴν ἐξέτασιν ἑαυτοῦ ἢ
 γου μὲ τὴν φιλοσοφίαν· καὶ γενικῶς ὁ φιλοσοφῶν Λόγος
 κούπτεται εἰς τὸν βῆθον τῆς ὀφραείας, καὶ προπορεύονται
 ἄλλων δυνάμεων γνώσεις ποῖν αὐτὸς ἀρχίσει νὰ ἵπταται
 εἰς τὰ ὑψηλότερα, καθὼς διδάσκουεθα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς
 Φιλοσοφίας. Καθεὶς ἄνθρωπος προσέχει τὸν νοῦν κατ' ἀρ-
 χὰς πλέον εἰς τὰ ἐκτὸς παρὰ εἰς τὰ ἐντὸς ἑαυτοῦ· καὶ οἱ
 πρώτοι φιλόσοφοι τοῦ κόσμου ἐθεώρησαν καὶ ἀνέκριναν τὸν
 οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ὅτι εὑρίσκεται ὑπεράνω καὶ ὑπερ-
 κάτω τούτων ποῖν ἀρχίσουσι νὰ θεωρῶσι καὶ νὰ ἀνακρίνου-
 σιν ἑαυτούς. Ὁ δρόμος οὗτος τῆς ἀναπτύξεως τῶν γνωστι-
 κῶν μας δυνάμεων, καὶ καθ' ἓνα ἕκαστον καὶ καθ' ὅλην τὴν
 ἀνθρωπότητα, εἶναι ὁ φυσικώτατος καὶ συμφυρότατος μὲ
 τοὺς νόμους τῆς τοῦ γνωστικοῦ μας ἐνεργείας. Ὁ ἄνθρωπος

κατ' ἀρχὰς ἐνεργεῖ μὲ τούς φυσικούς τῆς οὐσιώσεώς του νόμους χωρὶς καὶ νὰ ἔχη εἶδῃ τούτων τῶν νόμων. Αἰσθάνεται, φαντάζεται, διανοεῖται, ὀρέγεται, θέλει, πράττει χωρὶς καὶ νὰ σοχάζεται, ὅτι πᾶν ἔτι πράττει ἢ πάσχει συμδύνει κατὰ νόμους, ὅτινες εἶναι θεμελιωμένοι εἰς αὐτὴν τὴν φυσικὴν του διασκευὴν. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν ἀσυνεῖδητον, νὰ εἴπω οὕτως, ἐνεργεῖάν του τὸν κινεῖσαι τὰ ἔκτος κατὰ πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς τρόπους· εἰς ταῦτα πρέπει κατ' ἀρχὰς ν' ἀφιερῶσθαι τὴν προσοχὴν του· εἰς ταῦτα νὰ ὀκιμάσθαι καὶ νὰ ἐξασκήσθαι τὰς δυνάμεις του· νὰ μάθῃ, ὅσον δυνατῆς, τὰς ιδιότητάς των, τὴν συνέχειάν των, τὴν πρὸς αὐτῶν κοινωνίαν καὶ σχέσιν των· πρὶν φθάσειν εἰς τῆς τελειότητος τὸν βαθμὸν, ὅς τις ἀπαιτεῖται ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του ἀπ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ν' ἀρχίσθαι νὰ κρίνῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὅποτε ἄρχεται νὰ βλέπῃ αὐτὸς τὸν ἑαυτὸν του λαμπρότερα καὶ εὐληπτότερα. Ὅτι εἶπεν ὁ Καντίου περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀπλῶς, ὅτι φῶς περιχέεται εἰς τοὺς σολασμούς του ὅταν ἐκδύνων ἀπὸ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ἀρχίζῃ νὰ ὀμιλῇ διὰ τοῦ Ἐγὼ (α), ἀρμόζει νὰ τὸ εἴπωμεν περὶ τοῦ θεωροῦ τῆς φύσεως ἀνθρώπου, ὅτι χύνεται εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ ἀμδύσιον τῆς φιλοσοφίας φῶς, ὅταν ἀρχίσθαι νὰ πολυπραγμουῇ τὸν ἑαυτὸν του· αἱ ἄλλαι του θεωρίαι εἶναι βρεφικαὶ καὶ σκοτειναὶ ὡς πρὸς τὴν ἀκμὴν τούτων τῶν ἔντως ἀνδρικών καὶ φῶτεινῶν· διὰ τοῦτο τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἄλλων ἀρχαίων ποιητῶν εἶναι ἀμίμητα, καὶ ἀδύνατον εἶναι νὰ ποιηθῶσιν εἰς τὴν παροῦσαν τοῦ χρόνου ἐποχὴν, ἐπειδὴ λάμπει εἰς αὐτὴν

(α) Καντίου Ἀνθρωπολογία φύλ. 4.

τὰ τὸ ἀπλοῦν, τὸ ὁρελές, τὸ ἄκακον, καὶ ὅλαι οἱ χαρα-
κτῆρες τῆς νηπιαζούσης ἡλικίας. Ταύτην δὲ τὴν περίοδον
τῆς τοῦ γνησικοῦ ἀναπτύξεως ἐμποροῦμεν νὰ περιορίσωμεν
εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἰσορίαν ἀπὸ Ὀρφείως καὶ Ὀμήρου διὰ
Θάλητος καὶ Πυθαγόρου ἕως τοῦ θαυμασίου Σωκράτους,
ὅς τις πρῶτος ἐπροσκάλεσεν ἀπὸ τοὺς Ὀυρανοὺς εἰς τὴν
Γῆν τὴν φιλοσοφίαν.

Ταύτην τὴν περίοδον τῶν ἐξωτερικῶν γνώσεων δια-
δέχεται ἡ δευτέρα. Εἰς ταύτην αἱ αἰσθήσεις ἀρχοῦνται νὰ
καταλαμβάνωσι τὴν χρείαν τοῦ Λόγου· αἱ ποιητικαὶ εἰκόν-
τες τῆς φαντασίας φαίνονται παιδικὰ ἔργα, καὶ οὐδέκιστα
εἰς τὴν προχωροῦσαν ἡλικίαν τῆς ἀνθρωπότητος· ὁ Λόγος
ἀναφαινώμενος κατ' ὀλίγον δὲν ἀναπαύεται μὲ ταῦτα τὸ ἐκ-
τός· ζητεῖ νὰ δώσῃ εἰς τὰς γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐνότη-
τα καὶ τελειότητα· καὶ διὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ, βλέπει ὅτι
εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξυψώῃ ἐλευθέριος εἰς τόπον, ὅθεν ἐμ-
πορεῖ νὰ κατοπτρεύῃ καὶ νὰ συνορᾷ εὐκοινῶς ὅλας τὰς γνώ-
σεις, ὅσων εἶναι ἐπιδεκτικὸς ὁ ἀνθρώπος. Ἐκθαίρει λοιπὸν
κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ βυθού, ὅπου κατεκρύπτετο ἕως τῶρα,
σπεύδων νὰ ἀναστῇ εἰς τὸ πηλούμενον ὕψος. Ἀλλ' αἱ πρῶ-
ται του ἀπόπειραι γινόμεναι εἰς ὀλίγα τινα φιλοσοφοῦντα
ὑπεκρίματα τοῦ φαίνονται ὅτι κατετόξευσαν τοῦ σκοποῦ τὸ
κέντρον· καὶ νομίζεαι ὅτι ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος, πρὸς τὸ
ὁποῖον μόλις ἤρχισεν νὰ κάμω μόνον τὰ πρῶτα βήματα.
Ταύτην τὴν περίοδον ἐπιπροϋμεν νὰ τὴν τάξωμεν δικαίως
εἰς τὴν ἑλλάδα μεταξὺ Σωκράτους καὶ τῶν Πυθαγόρικῶν ἢ
Σκεπτικῶν λεγομένων φιλοσόφων, ὅποτε αἱ διάφοροι συγ-
λαι, αἱ ἐκπηγάσασαι ἀπὸ τοῦ Ὁλεσαντοῦ τῆς Σωκρατικῆς
φιλοσοφίας ἐκλίναν ἀκρατέστερον εἰς τὸν δογματισμὸν ἕως

τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Συμπίπτει δὲ καὶ συμφωνεῖ ἡ τῆς ἀνθρω-
πότητος αὕτη περίοδος μετὰ τὴν ἐνὸς ἐκάστου ἀθρώπου γνω-
στικὴν ἐποχὴν, ὅποτε, ἰδὼν πρῶτον καὶ αἰσθανθεὶς πολλὰ κα-
τὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν, ἤκουσε τὰ πρῶτα φιλοσοφί-
ματα ἀπὸ τῶν διδασκάλων του ἢ ἀπὸ τῶν ἐγγράφων βί-
βλων, καὶ τὰ ἐξελαβὲν ἀκριβολίαν ἀπάσης ἐκτὸς, Φαίδρου
τινος χορημοδουσίας, κατὰ τῶν ὁμοίων εἶναι ἀσύγγνωστος
πᾶσα ἀντιλογία.

Ἄλλ' ἡ περίοδος αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ
πολύ. Νομίζω ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πρῶτως δογματίσαντές τε
οὔτε, εἰμὴν ἦτο ζῶν πολυχρονιώτερον παρ' ὅ,τι εἶναι ὁ ἄν-
θρωπος, μετὰ καιρὸν ἤϊεσαν διεξάσειν περὶ τῶν ἀπορῶν-
σεών των. Ἔργεται λοιπὸν ἡ τρίτη τῶν γνώσεων περίοδος,
ἣτις ἐμπορεῖ προσφύεσθαι νὰ ὀνομασθῇ ἀνστραπή τῶν προ-
γνώσθεντων, καὶ κατεδαφισμὸς τῶν προδικασθηθέντων, καὶ
ἀκίρωσις τῶν προθεσπισθέντων παρὰ συνέχεια γνώσεως καὶ
οἰκονομῆς καὶ θεσπισμοθεσίας· ἀναφαίνεται, λέγω, ἡ Σκέ-
ψις, ἢν πρέπει νὰ ὀνομασθῇ οὕτως, ἢ ὁ Πυρρῶνισμός, ἔχ-
θρὸς θανάσιμος καὶ ἰσχυρὸς ἀντιπαλαιστὴς τοῦ δογματι-
σμοῦ, ἀνταγωνιζόμενος, πρὸς αὐτὸν ἀκαταπαύτως καὶ ἐνερ-
γῶν καὶ πάσχων ἀμοιβαίως πρὸς ἀναίρεσιν καὶ παντελεῖ ἀ-
φανισμὸν ἐκείνου. Ταύτην τὴν περίοδον μᾶς δεῖχνει ἡ ἱστο-
ρία προφανῶς Πού πρέπει νὰ τὴν τάξωμεν· ὁδηλοῦντι ἀπὸ
Ἀρχιεπισκόπου τοῦ τῆς νέας Ἀκαδημίας ἀρχηγῶν (200 περί-
που ἔτη Π. Χ.) ἕως Σέξσου τοῦ Ἑμπειρικοῦ ἐπονομασθέν-
τος τοῦ τῶν ἀπορίας καὶ ἀκριβολίας ὅλας συναθροίσαντος
περὶ τὰ τέλη τῆς δευτέρας ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατοσταετηρίδος.
Ἄυτη τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἡλικία ὁμοιάζει ἀκριβῶς μετὰ τὴν
γνωστικὴν ἐποχὴν ἐνὸς ἐκάστου ἀθρώπου, ὅς τις, ἀναλογί-

ζόμενος καθ' ἑαυτὸν ὅσα ἐβίβασθη ἢ ἐμελέτησεν, ἄργεται
 νὰ κυριεύεται ἀπ' ἀμφιβολίαν, καὶ νὰ ἀπορῆ· ἄραγε οὐ-
 τὼς εἶναι ἐπ' ἀληθείας τὰ πράγματα, ἢ διαφέρουν κατὰ
 πάντα ἀπ' ὅ,τι μᾶς τὰ ἐπαράστησαν;

Ὅθεν ἡ περίοδος αὕτη ἐμπορεῖ καθ' ἑαυτήν νὰ διαρ-
 κέσῃ ἐπὶ πολὺ. Τί κατορθόνω, λέγει ὁ φιλοσοφῶν Λόγος,
 μὲ τοῦτον τὸν μεταξὺ βεβαιότητος ὑποτιθεμένης καὶ ἀβε-
 βαιότητος ἀντιτιθεμένης αἰώνιον πόλεμον; Δέν ἦτο σκοπὸς
 μου νὰ ἀναστῶ εἰς ὑψηλότερον θεωρίας τύπον, ὅθεν εἶναι
 ἐλπίς νὰ ἴδω λαμπρότερον τὴν ἀλήθειαν διασκεδάζον τὸ
 φάσμα, τὸ ὅποιον τὴν περικαλύπτει, καθὼς σκεπάζει τὸν
 ἥλιον παχυλήτις ὀρέχθη εἰς τὰς κατωτέρας γώρας; Ἀλλὰ
 πῶς εἶναι τρόπος νὰ ἀναστῶ εἰς τὴν περιηπὴν ταύτην διὰ
 νὰ ἐξετάσω παντοῦτὰ πράγματα, καὶ μάλιστα ὅσα με χρη-
 σιμεύουσι νὰ τὰ ἐξεύρω, λέγω εἰκαία καὶ καθήκοντα, Ἠ-
 θικὴν καὶ Θεολογίαν; ἄλλος τρόπος δὲν εἶναι, εἰμὲ ἀδιαφο-
 ρῶν εἰς ὅσα ὀργατίζουσιν οὗτοι, ἢ ἀμφιβύλλουσιν ἐκεῖνοι,
 νὰ ἐρευνήσω αὐτὸς ἐγὼ ἑμαυτὸν· αὕτη ἢ εἰς ἑμαυτὸν ἐ-
 πιστροφή ἐξηπλωσε κατ' ὀργὰς φῶς εἰς τὰς θεωρίας μου,
 καὶ ἤθελεν ἐκπληρώσειν ἐντελῶς τὴν ἐπιθυμίαν μου, εἰάν ἐ-
 πέμενα μετὰ προσοχῆς εἰς αὐτήν, ὅσον ἔπρεπε. Πρέπει
 λοιπὸν νὰ γραφῶ πάλιν εἰς ἑμαυτὸν, καὶ μὲ ἐπιμέλειαν με-
 γάλην καὶ προσοχὴν ἀτάραχον νὰ ἐξετάσω καὶ νὰ γνωρίσω
 τὰς δυνάμεις μου, τὰς ἐνεργείας μου, τὸν τελευταῖον τού-
 των σκοπὸν· εἰς ἕνα λόγον, πρέπει νὰ φιλοσοφήσω Κρι-
 τικῶς, εἰάν θέλω νὰ οὐνοῶ φιλοσοφίαν ἀληθινήν τὸ
 ἔργον μου. Ἄυτη εἶναι ἡ τελευταία περίοδος, ἣτις ἀκολου-
 θεῖ φυσικῶς τὴν τρίτην· εἰς ταύτην πᾶς ἄνθρωπος μὲ ὑγίαι-
 νούσας φρένας κατανατᾷ τελευταῖον, εἰάν ζῇ εἰς ἐποχὴν

χρόνου, ὅποτε βασιλεύει πλέον ἢ γνήτιος Φιλοσοφία. Ἄλλ' εἰς ταύτην ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἠδυνήθη νὰ φθίση, φίλε μου, κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους. Ἡ εὐημερία καὶ ἡσυχία, αἱ ἀπαραίτηται τροφοὶ καὶ προαγωγοὶ τῆς Θεσπεσίου φιλοσοφίας, ἔλειπον κατ' ὀλίγον ὑπὸ τὸ Ἑλληνικὸν γένος· καὶ ἀναλόγως μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς δυσυχίας καὶ ἀνησυχίας τοῦ γῆξαναι αἱ ἀντιπροσβολαὶ τοῦ Πυρρῶνισμοῦ καὶ τοῦ Δογματισμοῦ. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον αἷτιον, λέγω ἢ ἔκπτωσης τοῦ Γένους, διὸ τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησαν τῶσαν χρόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ δύο αὗται ἐναντιογενεαί, γωοὶς νὰ φανῆ ἢ ἐσχότῃ δόξα· καὶ οὕτω λοιπὸν ἢ τὴν φιλοσοφίαν γεννήσασα Ἑλλὰς, καθὼς ἐξερεθήη ὄλιγῃ τὰ καλά, δὲν ἠξιώθη οὐδὲ τὸν ἀγαπητόν της γόνου νὰ ἰδῆ ἀνδρωθέντα καὶ κραταιωθέντα εἰς τοὺς κίλπους της.

Ἐμελλε λοιπὸν, ὡς εἶπα ἀρχήτιον, ἀφ' οὗ ἀνεγεννήθη ἢ φιλοσοφία εἰς τὴν Ἑυρώπην, καὶ ἀνεράνησαν αἱ πρῶται περίοδοί της, ἢ τετάρτη καὶ τελευταία ἢ ἀρχήση δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα εἰς Καυσιγσδέσγιν τῆς Βορρωςσίας ἀπὸ τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον. Ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ἢ φιλοσοφία αὕτη, ἄλλη ἢ ἀναπαύση τὸν θεωροῦντα Λόγον δὲν εἶναι ἰκανή. Ἡ Κριτικὴ φιλοσοφία εἰσήχθη τὴν σήμερον εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς ἀνδρας, οἵ τινες προχωροῦσι πάντοτε μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον μᾶς ἔδειξεν ἐκείνη· καὶ αὐτοὶ οἱ μὴ θελήσαντες κατ' ἀρχάς ἢ ἀκούσωσι τοῦ Καυτίου τῶνομα· διότι ὑπῆρξαν καὶ εἰς τοῦτο πολλοὶ ἐναντίοι, καθὼς ἀιφραίνονται πάντοτε εἰς πᾶν ὅ,τι φέρει τὸν τοῦ νεωτερισμοῦ χαρακτῆρα· ἠλλοιώθησαν ἀνεπαισθήτως ἢ συσεύλαντες τὸν Δογματισμὸν τῶν, ἢ μεταβαλόντες εἰς κρίσιν τὸν Πυρρῶνισμὸν τῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀναλυτικὴ ἐκθεσις τῆς Κριτικῆς φιλοσοφίας οὔτε δύναται νὰ περιγραφῆ εἰς τὸν σύντομον τοῦτον πρόλογον, καὶ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους, ὅσοι δὲν εὐτύχησαν νὰ γνωρίζωσι τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν, ἐμποροῦν νὰ ληθῶσι καί ποισιν ιδέαν ἀπὸ τοῦ παρόντος σὺνταγμα. Τοῦτο μόνον λέγω περὶ αὐτῆς, ὅτι διὰ τὴν ὕλην τῆς φιλοσοφίας ἄλλη μέθοδος οὔτ' εἶναι οὔτε δύναται νὰ γείνη προτιμωτέρα ἀπὸ τὴν Κριτικὴν, ἣτις ἐπικρατεῖ τὴν σήμερον εἰς ὅλα τῆς Γερμανίας τὰ πανδιδακτήρια· ἀκόλουθον δὲ εἶναι νὰ εἶπω ὀλίγα καὶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς.

Εἶδος τῆς Φιλοσοφίας, ὀγαπητὲ Φραγκίσκε, λέγω τὴν τοιαύτην διάθεσιν καὶ διάθεσιν τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων, ὡς ἐξ αὐτῆς νὰ φαίνεται ἡ ὁξία τοῦ τῆς ἐπιστήμης ὀνόματος. Ἡ συμμετρία τῶν μερῶν καὶ πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον, ἡ προτήκουσα ἐκείνου μέρους τοποθεσία, ὅθεν δύναται καὶ καθ' ἑαυτὸ νὰ εἶναι ὠφέλιμον, καὶ νὰ συντελῆ πρὸς τὰ ἄλλα, καὶ νὰ μὴ φαίνεται παρελκόν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ὅλου· εἰς ἀλιγολογίαν, ὁ διοργανισμὸς τοῦ ὅλου συγγραμματος ὡς ὀργανικοῦ τινος αὐτοκινήτου καὶ ἐμψύχου σώματος· ταῦτα λέγω, εἶναι τὸ ἀληθινὸν εἶδος καὶ ἡ μορφή, μὲ τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐμφανίζεται πᾶσα ἐπιστήμη. Ὅλοι μὲν ἐπαινοῦσιν τὴν διάθεσιν ταύτην καὶ παλαιοὶ καὶ νεώτεροι· ὀλίγοι δὲ τὴν ἐπιτυχάνουσι· καὶ κατὰ τὴν παροιμίαν· Πολλοὶ μὲν οἱ ναρθηκοφόροι, ὀλίγοι δὲ εἶναι οἱ Βάκχοι. ἄλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιτυγχάνει τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ φιλομαθὲς, τὸ φιλόπονον, τὸ ἐπίκουρον, τὸ φιλάκουστον τῶν Γερμανικῶν ἔθνος. Παράσταλε ὁποιοῦνδήποτε Γερμανικὸν σύγγραμμα μὲ ὀμοειδὲς ἄλλων ἔθνων σύγγραμμα, καὶ θέλεις πληροφορηθῆναι τὴν

ἀλήθειαν. παρῴδατε τὰς Φυσικὰς τῶν, τὰς Λογικὰς τῶν, τὰς Ἱστορίας τῶν, τὰς Γραμματικὰς τῶν, κτλ. μὲ τὰς Φυσικὰς, Λογικὰς, Ἱστορίας, Γραμματικὰς τῶν ἄλλων· καὶ ὄχι μόνον θέλεις θαυμάσειν τὴν ἀκρίβειάν τινος ἐκάστου συγγραμματος τῶν μερῶν ἀλλήλουχίαν, ἀλλὰ θέλεις εὐρεῖν ἐξηγητὰ ἢ μὲν ἢ, ὡς λέγουσιν αὐτοὶ, τὴν ὕλην, περὶ τῆς ὁποίας πραγματεύονται. Ταύτην τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν ἐφήρμοσαν εἰς πάσης ἰδέας σύγγραμμα, καὶ ἐκατάστησαν καὶ τὰς ἱστορίας καὶ τὰς τεχνολογίας ἐπιστήμας ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν. Ταύτην, φίλτατε, ἂν μάθωμεν ἀπὸ τοῦ σοφοῦ τῶν Γερμανῶν ἔθνους, ἔσο β' εἶδαι, ὅτι κερδαίνωμεν τὸ ἥμισυ καὶ τοῦ κόπου καὶ τοῦ χρόνου, τὰ ὅποια χρειαζόμεθα νὰ δαπανήσωμεν εἰς ἐπανάληψιν τῆς προγονικῆς μας παιδείας.

Ταῦτα ζητούμενος, ὡς φιλότιμος, ὅταν ἤρχισα τῶν ἐπιστημῶν τὴν παρῴδωσιν εἰς τὸ φιλολογικὸν Γυμνάσιον, ἔκρινα οὐγκαίον νὰ ὁδηγήσω τὴν φοιτῶσαν νεολαίαν εἰς τὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνάκτορα ὄχι διὰ τῶν προεκδομένων φιλοσοφημάτων, τὰ ὅποια εἶχαν ἄλλως ἐκλείψει ἤδη ἀπὸ τὸ Γένος, ἀλλὰ διὰ τινος νεωτέρου συντάγματος φιλοσοφίας, καθ' ὕλην μὲν Κριτικῆς, κατ' εἶδος δὲ, μεθωδικῆς ὅσον εἰδέχεται· κατὰ δὲ τὴν ἔκτασιν οὔτε ποῖλα μακρᾶς, ὡς εὐνὰ τρίβεται εἰς αὐτὴν πολὺ μέρος τοῦ ἀνεκτιμήτου χρόνου τῶν πολυσχόλων μαθητῶν μας, οὔτε πολλὰ βραχείας, ὡς εὐνὰ μένωσι γενικὰ καὶ ἄσαφῆ πολλὰ καὶ κίρια μέρη τῶν φιλοσοφικῶς ἀνερευνημένων. Ἡ ἀπλή μετάφρασις ἐνός τινος τῶν Γερμανικῶν φιλοσοφημάτων ἦτο πράγμα εὐκολώτερον μὲν ὡς πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους σύνθεσιν νέου, ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν λαμβανόμενου, καὶ ἀναλόγως μετ' αὐτὴν

Λ ΠΡΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΝ

χρσίαν οίκουνομουμένου· δυσκολώτερον δὲ ὡς πρὸς τὴν ὁ-
πρίαν ἐσκόπτουν ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν, διὰ τὸ ὕψος τῶν
Γερμανιστῶν γεγραμμένων τοῦ εἴδους τοῦτου συνταγμάτων,
τὰ ὅποια διδάσκονται τῶν Γερμανῶν οἱ παῖδες εἰς τὰ παν-
διδακτήρια, ὅφ' οὗ προενασκήσωσιν ἱκανῶς τὸν νοῦν τῶν
εἰς τὰ πρῶτα καὶ δευτέρα λεγόμενα σχολεῖα μὲ πολλὰς καὶ
καλὰς γνώσεις προπαρασκευαστικῶς εἰς τὴν ὑψηλοτέρου φιλοσο-
φίαν. Ἡμεῖς δὲ, τὰ αὐτὰ ἔχοντες ἀκόμη καὶ πρῶτα καὶ δευτέρα
καὶ τρίτα σχολεῖα, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ χειραγωγῶμεν τοὺς
μαθητὰς εἰς τὰς ἐπιστήμας διὰ συνταγμάτων ἀρ/ομένων ἀπὸ
τὰ ἐύληπτότερα, καὶ μὲ τὴν ἐνδεχομένην σαφήνειαν οὐδὲ
τὰ ὑψηλότερα ἀφινόντων ἀνεξέταστα.

Τὰ αἴτια ταῦτα μ' ἐκατάπεισαν, φίλε μου, μεταξὺ τῶν
πολλῶν μου ἀσχολῶν νὰ ἐπιχειρήσω κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος
τὴν ἔκθεσιν τοῦ παρόντος συγγράμματος. Εἶχα παρὰ τὰ
Κανονικὰ πολλῶν ἄλλων περιωδήμων φιλοσόφων τῆς Γερμα-
νίας συγγράμματα, τὰ ὅποια μελετῶν ἐδιεύηνα πρὸς τὸ
ὀρθότερον, ὅσας φιλοσοφικὰς γνώσεις μ' ἐχάρισε πρὸ ἐπι-
αυτῶν ἡ ἐνεργητικὴ Γερμανία. Μ' ἔστειλε πρὸ τριῶν ἐνιαυ-
τῶν καὶ τὸ τρίτον σῦστημα τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τοῦ
Κρυγίου ὁ ἀσπίδος φίλος μου καὶ φίλος τῆς εὐκλείας τοῦ
Γένους Ἀλέξανδρος Βασιλείου, ὅς τις πρὸ ὀλίγου μᾶς ἀφή-
κεν ἄληθον πένθος μὲ τὴν πικρὰν εἰς ὄλους μας ὀπο-
είωσίν του (α). Τοῦ κλεινοῦ τοῦτου φιλοσόφου τὸ θαν-

(α) Ἀπέθανεν ὁ καλοκείμενος ἀπὸ τὴν 1/2 τοῦ Ἰανουαρίου μ.π.
νὸς τοῦ παρόντος αὐτοῦ ἔτους εἰς Τεργέστην. Ἡ ἐκεί τῶν Γερμανῶν ἀδ-
ελφότης τὸν ἐτιμῆσε μὲ ἐπιταφίους ἐπιγραφὰς μάρτυρας τῆς ἀξιο-
τιμότητος ἀρετῆς του. Ὅλοι ἐκλαυσαν πικρῶς τὴν ζημίαν, τὴν ὅποιαν

μάσιον φιλοπύημα, εὖν ἦτο συμπληρωμένον καὶ μετὰ τὰ μέ-
 ρη τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, τὰ ὅποια ἐλπίζονται νὰ ἀνα-
 λάμψωσιν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὸν φιλοσοφικὸν κόσμον, καὶ
 οὖν ἦτο πολὺ παρὰ τὸν σκοπὸν μου διεξοδικώτερον, καὶ εὖν
 οὖν εἶχα ἐκθέσειν ἤδη ὡς ἠδυνήθην, ὅλα τὰ μέρη τοῦ
 πονήματός μου, ἤθελα τὸ μεταφράσειν πρὸς, καὶ τὸ προσ-
 φέρειν ἀξιολογητὸν φιλοδώρημα ὅχι μόνον εἰς τοὺς ἡμετέρους
 μαθητάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλον τὸ φιλοσοφοῦν μέρος τοῦ Γένους
 μας. Τόση εἶναι ἡ εὐκρίνεια, τόση ἡ λεπτομερὴς διασα-
 φησις τῶν ἀξιολογητέρων μερῶν τῆς νεωτέρας Φιλοσο-
 φίας, τόση ἡ χωριστὴ κρίσις τοῦ μετὰ πολλὴν ἀγχύουσαν
 καὶ πολυμῶθειαν ἐξολισμένου τούτου φιλοσόφου! Ἀλλ-
 ὅ πρῶτον κρίνει περιττὴν ὁ ἀνὴρ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολο-
 γίαν· ὀρθῶς μὲν διὰ τοὺς πολλαχῶς προγυμνασμένους μα-
 θητάς τῆς Γερμανίας, ὅχι δὲ καὶ διὰ τοὺς ἤδη σὺν Θεῷ ἀρ-
 χομένους τὴν φιλοσοφίαν Γραικοὺς· δευτέρου, προβαίνει
 μόνον ἕως τὴν Αἰσθητικὴν κατὰ τὸ παρὸν μετὰ σκοπὸν νὰ
 ἀναπληρώσῃ καὶ ἡσυχίαν καὶ τὰ ἐπίλοιπα μέρη· τρίτον,
 εἶναι μετὰ τόσην ἔκτασιν γεγραμμένα, ὥστε μόνον ἡ Λογικὴ
 τοῦ ἐμπορεῖν νὰ ἐξισωθῇ μετὰ τὸ ἡμισυ ὅλης ταύτης τῆς πραγ-
 ματείας· διὰ ταῦτα ἀνέσθαι κατὰ τὸ παρὸν τοῦ ὅλου τού-

ἔπαθε τὸ Γένος σθηθῆν τὸν ἀγαθόν, τὸν ἐνάρετον, τὸν φιλογενῆ,
 τὸν μευσίληπτον Ἀλέξανδρον, τὸ παράδειγμα τῆς ἀρετῆς εἰς τοὺς
 νεωτέρους Ἕλληνας· Χαῖρε! μὲ εὐχαρῶς πάντοτε, πολύτιμος Ἀλέξαν-
 δρος· Χαῖρε! μετὰ δάκρυα λέγω καὶ ἐγὼ τελευταῖον εἰς τὴν μακαρίαν σου
 ψυχὴν μετὰ τὴν δημόσιόν μου ταύτην προσφώνησιν·

Χαῖρε μοι, Ἀλέξανδρε, καὶ εἰν Ἀἶδω δόμοισιν!

ἔπειδὴ ἡ Ἑλλὰς ἠσθάνθη καὶ τιμᾶ τὰς ἀρετάς σου, καὶ προσπαθῆς
 καθεὶς νὰ τὰς μιμηθῇ. Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀείμνηστε Ἀλέξανδρε!

του συστήματος τὴν μετάφρασιν ἴσως δύνηθῶ νὰ τὴν κάμω αἰλοτε μὲ ἄνεσιν καὶ ἡσυχίαν. Ἰσοὶ ὅμως ὁμοιωθῶ δημασιῶς ἐνταῦθα τὰς χάριτας εἰς τὸν ἐνδοξοῦ τοῦτου φιλόσοφου, ἐπειδὴ τὸ ὄρισον σύγγραμμά του ἔγεινεν αἴτιον νὰ διορθώσω πολλά μέρη τοῦ ἰδικοῦ μου τούτου δοκιμίου· καὶ εἰς τὴν Κρηπίδα τῆς φιλοσοφίας ἔγεινεν ὁδηγός μου ἢ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἐναυτούς τινας πρὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ ἐλοῦθῆαι Στοιχειώδης Φιλοσοφία.

Σκοπός μου ἦτο κατ' ἀρχάς, φίλε Φραγκίσκε, νὰ κρατήσω ἀδημοσίευτα εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰ μικρά μου ταῦτα σχεδιάσματα, οὐδὲ νὰ τὰ καθυποβάλλω ποτὲ εἰς τὸ κοιτήριον τῶν σωφωτέρων, ἀλλὰ νὰ τὰ ἔχω κενὰ εἰς μύτους τοῦ Γυμνασίου τοῦς μαθητὰς, πρὸς τοὺς ὁποῖους ἐπαρὰδίδησαν τετάρτην φρονὴν ἕως τὴν σήμερον· ἀλλ' αἱ καθημεριναὶ ἀντιγραφαὶ κατέτριβαν τὰ χειρόγραφα ἀκαταπαίσιως, καὶ αἱ ἰδιαίτερά μου δευτέρα καὶ τρίται περὶ αὐτὰ φροντίδες ἐποικίλλαν καθ' ἡμέραν μὲ προσθήκας καὶ ἀλλοιώσεις τὰ περιθώρια τῶν τετραδίων, ὡς ἔκαμνε χρεῖα νὰ τὰ ἀντιγράψω πολλάκις, εὖν ἤθελα νὰ τὰ ἔχω ἐλεύθερα ἀπὸ τὰ ὑπεραίτητα σφάλματα τῆς διὰ ξένων χειρῶν ἀντιγραφῆς· πρῶγμα βαρύτερον εἰς ἐμέ καὶ διὰ τὴν φυσικὴν μου ἀσθένειαν καὶ διὰ τὰς πολλὰς μου ἀσχολίας, ὅσας μ' ἐπερόριζε καθημερινῶς ἢ περὶ τὸ Γυμνάσιον φροντίς μου. Ταῦτα μ' ἐκίνησον πολλάκις νὰ μεταβάλλω σκοπὸν, καὶ νὰ κοινοποιήσω τὸ πρῶγμα διὰ τοῦ τύπου εἰς ὅλον τὸ Γένος, ὡς καὶ τοὺς μαθητὰς νὰ ἐλευθερώσω ὅπῃ τοὺς κόπους τῆς ἀντιγραφῆς, καὶ ἑμαυτοῦ ἀπὸ τὴν συγχυτὴν ταλαιπωρίαν τοῦ νὰ θεραπεύω τὰ φθειρόμενα καὶ νὰ ἀναγράφω τὰ διορθούμενα· μ' ἔλεον ὅτι αἱ ἀντιγραφαὶ αἱταὶ καὶ διορθώσεις εἰς ἄλλον ἄφροντιν καὶ ὁμέρινον ἤθελαν εἶσθαι ἀ-